

JAN JANSKÝ

3. 4. 1873 - 8. 9. 1921

Počátkem 20. století uveřejnil rakouský lékař Karel Landsteiner, asistent hygienického ústavu profesora Grubra ve Vídni, v článku "O jevech aglutinace normální lidské krve" svůj objev tři krevních skupin. I když jeho spolupracovníci Decastello a Sturli popsali osoby s krví vymykající se Landssteinerovým skupinám, objevit čtvrtou základní krevní skupinu bylo souzeno českému lékaři Janu Janskému.

Narodil se 3. dubna 1873 jako prvorozený syn obchodníka, později továrníka v Praze na Smíchově. Vystudoval proslulé smíchovské reálné gymnázium. Po maturitě v roce 1892 se zapsal na českou lékařskou fakultu Univerzity Karlovy, kde tehdy přednášeli vynikající profesori, jako např. patolog Jaroslav Hlava, internista Josef Thomayer nebo chirurg Karel Maydl. Janský byl vynikající student. Měl všechny předpoklady k rozvoji osobnosti: rodinné zázemí, nadání, výborné vzdělání. Byl houževnatý a ctižádostivý. Studia na lékařské fakultě, během nichž vykonával jeden rok základní vojenskou službu v Innsbrucku, ukončil promocí 14. května 1899. Brzy se také oženil. Se svou ženou se seznámil opravdu kuriozním způsobem. Janský velmi rád jezdil na kole a při jedné své cyklistické projížďce porazil mladou dívku a zranil ji nohu. Jako správný budoucí lékař ji poskytl ihned první pomoc. Známost byla navázána a skončila svatbou.

Po promoci se Jan Janský ucházel o místo sekundáře nebo mladšího asistenta nejdříve na chirurgii, pak na gynekologii, ale nikde nebylo volné místo. Až v listopadu 1899 nastoupil na českou psychiatrickou kliniku. Stal se tedy psychiatrem tak trochu z přinucení. Na klinice, kterou řídil přísný a nesmlouvavý profesor Karel Kuffner, zakladatel české psychiatrie, byl nejdříve externistou a od 1. prosince 1900 asistentem a tím byl až do roku 1919. S profesorem Kuffnerem nebylo snadné vyjít a Janský také nebyl jednoduchá povaha, ale přesto si vytrvalého, houževnatého a pro vědu zapáleného asistenta oblíbil do té míry, že si sám mohl vybírat semestr i dny, kdy chtěl přednášet.

Z Jana Janského se brzy stal vynikající psychiatr. Nespokojil se jen s léčením duševních poruch, ale stále více se zajímal o příčinu jejich vzniku. Studoval příčiny hysterie, psychóz, schizofrenie. Výsledky své vědecké práce uveřejňoval v odborném tisku. Tak už v roce 1902 publikoval *Zkušenosti o demenci afatické*, r. 1904 *Teorii o podstatě hysterie* a stať *K nauce o psychické infekci. Prognosy při akutních*

psychozách a O neurofibrilách normálních a patologických předkládá odborné veřejnosti roku 1905 a o rok později práce *Delirium acutum* a *Ku důkazu antilátek methodou Wassermann-Plautovou*.

Jeho biologická a biochemická orientace ho vedla k tomu, že založil na klinice likvorologickou laboratoř a jako první u nás se věnoval praktickému biologickému a sérologickému výzkumu moku mozkomíšního. Začal také jako jeden z prvních zaměstnávat nemocné, a tak se na psychiatrické klinice praktikovala léčba prací.

V letech 1904 až 1907 zkoumal Jan Janský závislost vzniku duševních chorob (hlavně schizofrenie) na krvi. Chtěl zdokonalit psychiatrickou diagnostiku pomocí sérologie. Pokoušel se zjistit, zda se séra psychotiků se svými aglutinačními či hemolytickými vlastnostmi liší od sér normálních lidí. Pustil se do intenzivního hematologického výzkumu. Tehdejší česká psychiatrická klinika neposkytovala příliš vhodné podmínky pro vědeckou práci, nevlastnila laboratoře ani základní pomůcky pro vědecký výzkum. Ale Janského to neodradilo. Za laboratoř posloužil lékařský pokoj a většinu nákladů na výzkum financoval z vlastních prostředků. Přes chvíle oprávněné roztrpčenosti na malost poměrů na klinice se Janský nevzdával. Provedl pečlivý a velmi rozsáhlý výzkum. Odebíral krev nemocných i zdravých lidí a smíchal ji s krevními séry získanými od dvaatřiceti osob s různými duševními poruchami - melancholií, imbecilitou, progresivní paralysou. Provedl na 3000 pokusů a výsledky svého bádání publikoval r. 1907 ve Sborníku klinickém v práci *Haematologické studie u psychotiků*.

Doktor Janský došel k těmto závěrům: "*Psychické onemocnění nestojí v žádné příčinné spojitosti ani s agglutinativitou příslušných sér ani s agglutinabilitou příslušných krvinek, a dlužno ji hledati spíše v zcela jiných poměrech, pravděpodobně snad jen fyziologických.*" Výsledky rozsáhlé práce byly tedy z hlediska původního cíle negativní. Janský si však povšiml a správně analyzoval fakta, která nebyla centrem jeho badatelského zájmu a která se nakonec stala nejcennější částí jeho práce. "*Z tabulek našich v přední řadě vysvítá zajímavé faktum, že některá séra vyznamenávají se bezvýminečně shodnou větší či menší agglutinativitou naproti krvinkám mnohých osob.*" Přišel tak jaksi mimoděk na velmi cenný objev určité zákonitosti sérologických reakcí při míšení lidských krvinek se séry jiných lidí. Zjistil, že je možné lidské krve rozdělit celkem na čtyři základní skupiny podle dědičně podmíněného výskytu antigenů na krvinkách a protilátek v krevním séru. Krevní skupiny označil římskými číslicemi I-IV a velmi podrobně je popsal. Velký význam mělo hlavně popsání IV. skupiny (Odpovídá dnešní skupině AB - univerzální příjemce), jejíž krvinky jsou shlukovány sérem všech ostatních skupin, ale neshlukují a nesrážejí žádné krvinky jiné skupiny.

Janský tušil, že jeho objev má význam - a snad dosti velký - i když ne právě pro psychiatrii. V článku píše: "*Jisto jest, že systematické vyšetřování naše - byť i k účelům psychiatrickým nepřineslo žádný cennější praktický užitek - objevilo pozoruhodná, dosud nikde neuvedená fakta, jež zaslouží si pozornosti odborné, a jichž vysvětlení mohlo by snad přinést příspěvek k obohacení znalostí jednoho z nejmladších a nejdůležitějších odvětví haematologie.*"

Tímto konstatováním pro Janského problém krevních skupin skončil. Sám už se jím dál nezabýval a nikdy jej prakticky nevyužil. Práce však byla přijata jako jeho práce habilitační. Janský se dále zabýval problémy svého oboru. Roku 1908 publikoval *Příspěvek k objektivním symptomům traumatické neurosy, O amaurotické idiotii* a o dva roky později zveřejnil studii *Případ vyléčené těžké psaudoparalytické myasthenie*.

V listopadu roku 1914 se Jan Janský stal mimořádným profesorem ve funkci zástupce přednosta psychiatrické kliniky. Odborná veřejnost se mohla v témže roce seznámit s jeho poznatky o *Léčbě paralysy salvarsanem* a zabýval se i problémem vztahu *Progresivní paralysy a svéprávnosti*. Jeho slibnou kariéru a vědecké bádání přerušila 1. světová válka. Janský se jako vojenský lékař dostal nejdříve na srbskou a později na italskou frontu. Sloužil v lékařské skupině znamenitého kladenského chirurga, pozdějšího profesora, Bohumila Niederleho. Ani ten ve svých zápiscích z fronty neuvádí, že by se profesor Janský zajímal o provádění transfuzí krve. Po srdečním záchvatu, který ho postihl v Tridentu, ho manželka r. 1916 odvezla do Prahy. Nemoc Janského poznamenala. Pomalu chodil, pomalu mluvil, ale ač tělesně oslaben, nepřestal pracovat, a tak roku 1917 vychází jeho práce *Vrah simulující duševní chorobu*.

Po převratu roku 1918 se Janský přihlásil do československé armády a byl až do srpna 1921 přednostou neurologického a soudně psychiatrického oddělení pražské posádkové nemocnice na Karlově náměstí, kde byl šéfem psychiatrie plukovník Karel Šlechta. Po válce byl též členem komise pro výzkum válečných invalidů a soudním znalcem z oboru psychiatrie.

Profesor Jan Janský byl nejen výborný psychiatr, neurolog a vědec, ale i zajímavý člověk. Měl neformální vystupování a někdy s ním bylo těžké vyjít. Pověstný byl jeho smysl pro humor. Sbíral a rád vyprávěl anekdoty, rád si zahrál karty. Jeho zavalitou postavu s nahoru nakrouceným knírem bylo často vidět v Chuchli na dostizích, jak sází na koně, rád se nechal pozvat na hon. Zajímal se i o veřejné dění. Byl členem několika měšťanských spolků a v roce 1910 byl zvolen do Sboru obecních starších Královského města Prahy.

Když byla z podnětu profesora Antonína Heverocha roku 1919 založena Purkyňova společnost pro studium duše a nervstva, stal se profesor Jan Janský jejím členem spolu s dalšími "pány obírajícími se neurologií, psychiatrií a psychologií", jako byli profesoři Babák, Hlava, Mysliveček, Pelnář, Rádl a Syllaba. Zastával funkci pokladníka společnosti. Janský byl výborný řečník a obávaný diskutér. Při přednáškách v Purkyňově společnosti (podle vzpomínek profesora Vondráčka) mluvil tichým, ale dobře slyšitelným hlasem, poměrně pomalu, věcně, přesvědčivě, klidně. Negestikuloval, držel se za klopy kabátu, hlavu měl vychýlenou dopředu. Byl odpůrcem Freudova učení o psychoanalýze a ostře a humorně dokázal o tomto tématu diskutovat. Jeho veřejný projev posluchačům imponoval.

V roce 1921 se stal minořádným profesorem a habilitoval se z neurologie. Osud však nedopřál profesoru Janskému více času k další práci. Nemocné srdce ho zradilo. MUDr. Jan Janský zemřel 8. září 1921 ve své vile v Černošicích. Bylo mu osmačtyřicet let. Jeho smrt zaznamenal jen malý, nepodepsaný sloupek Časopisu lékařů českých. Psychiatr Jan Janský je do jisté míry tragická postava dějin lékařství. Jednak proto, že zemřel tak mlád, jednak proto, že udělal epochální objev spadající do jiného oboru, ale právě díky jemu je dnes všeobecně znám.

O Janského objevu se ve světě začalo mluvit až v souvislosti s prací amerického vědce W. L. Mosse. Také on popsal (v roce 1910) čtyři krevní skupiny, ale označil je opačně než Janský, o němž se ve své práci zmínil: "rád bych ve své práci autoru článku přiznal prioritu správné klasifikace". Do roku 1921 tedy existovalo trojí značení krevních skupin Landsteinerovo, Janského a Mosse. Proto spojený výbor, který reprezentoval American Association of Immunologists, Society of American Bacteriologists a Association of Patologists doporučil Janského klasifikaci jako označení mezinárodní. To se používalo na celém světě až do třicátých let.

Jan Janský tedy nebyl první (jak se dosud v různých člancích tradovalo), kdo objevil krevní skupiny. Patří však mezi vědce, kteří značnou měrou přispěli k odhalení "tajemství krve". Jako první na světě otevřel bezpečnější a spolehlivější cestu krevním transfuzím objevením a popsáním čtvrté krevní skupiny. Dodnes jsou ti, kteří svou krví zachraňují životy a zdraví svých bližních, odměňováni plaketou nesoucí jeho jméno. Jméno člověka, který právem patří mezi velké osobnosti české medicíny 20. století.